

MARTA STROJEWSKA*

REALIZACJA UPRAWNIENIA ZE SKARGI PAULIAŃSKIEJ W PRZYPADKU UPADŁOŚCI LIKWIDACYJNEJ OSOBY TRZECIEJ

1. WSTĘP

Zarówno przepisy ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny o skardze pauliańskiej¹, jak i przepisy ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. — Prawo upadłościowe i naprawcze² mają zapewniać ochronę prawną interesów wierzyciela w przypadku niewypłacalności dłużnika. Ponieważ ochrona udzielana wierzycielowi jest w obu trybach realizowana odmiennie (tj. w drodze stwierdzenia bezskuteczności czynności prawnej względem wierzyciela i umożliwienia mu prowadzenia egzekucji z przedmiotu tej czynności w przypadku skargi pauliańskiej, oraz w drodze zgłoszenia wierzytelności w toku postępowania upadłościowego i zaspokojenia tej wierzytelności zgodnie z kolejnością wynikającą z przepisów³ lub w drodze przyjętego na zgromadzeniu wierzycieli i zatwierdzonego przez sąd układu), celowe jest rozważenie, czy możliwe jest, aby wierzyciel w rozumieniu przepisów o *actio pauliana* w sytuacji, gdy osoba trzecia została postawiona w stan upadłości likwidacyjnej (jest zatem dłużnikiem, którego wierzyciele realizują swoje uprawnienia w trybie zgłoszenia wierzytelności), dochodził stwierdzenia bezskuteczności czynności prawnej w toku postępowania upadłościowego, czy też właściwa w takiej sytuacji pozostaje droga procesu cywilnego. Odpowiedzieć należy zatem na pytanie:

* Autorka jest doktorantką w Katedrze Prawa Handlowego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

¹ T.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 121 ze zm., art. 527–534.

² T.j. Dz. U. z 2012 r. poz. 1112 ze zm.; dalej: p.u.n.

³ Por. art. 342 i n. p.u.n.

w jakim trybie wierzyciel w rozumieniu art. 527 i n. k.c. może realizować swoje uprawnienie, jeżeli wobec osoby trzeciej, w rozumieniu wskazanych przepisów, zapadło postanowienie o ogłoszeniu upadłości obejmującej likwidację jej majątku?

W tym celu konieczne jest przede wszystkim określenie pojęcia wierzytelności upadłościowej oraz charakteru prawnego uprawnienia ze skargi pauliańskiej, a następnie ustalenie, czy uprawnienie to można zakwalifikować jako wierzytelność upadłościową — omówienie tych zagadnień pozwoli na wskazanie trybu właściwego dla realizacji uprawnienia wierzyciela w przypadku upadłości osoby trzeciej. W dalszej kolejności wymagają rozważenia kwestie proceduralne związane z wytoczeniem powództwa na podstawie art. 527 i n. k.c. w sytuacji upadłości osoby trzeciej oraz ze zgłoszeniem skargi pauliańskiej jako wierzytelności w trybie art. 236 p.u.n. — odniesienie się we wskazanym zakresie do praktycznych aspektów realizacji uprawnienia ze skargi pauliańskiej wobec osoby trzeciej, znajdującej się w stanie upadłości likwidacyjnej, pozwoli na ocenę, z punktu widzenia praktyki, prawidłowości dokonanego wyboru trybu realizacji uprawnienia dokonanego w pierwszej części pracy. Ze względu na treść postawionego powyżej pytania — o tryb właściwy dla realizacji uprawnienia ze skargi pauliańskiej w przypadku upadłości likwidacyjnej osoby trzeciej — praktyczne aspekty związane z zaspokojeniem wierzyciela pauliańskiego z przedmiotu, który wszedł do masy upadłości, zostaną omówione tylko pobieżnie.

Na wstępie, celem wyraźnego rozróżnienia obu reżimów ochrony interesów wierzycieli już u podstaw, zasadne jest wskazanie różnic w rozumieniu podstawowej przesłanki udzielenia ochrony w obu tych trybach, jaką jest niewypłacalność podmiotu.

2. POJĘCIE NIEWYPŁACALNOŚCI

Należy zauważyć, że już podstawowa przesłanka warunkująca możliwość żądania ochrony, tj. niewypłacalność dłużnika, rozumiana jest odmiennie w przepisach o skardze pauliańskiej i w prawie upadłościowym. Różne są zatem i przesłanki warunkujące w obu przypadkach stwierdzenie istnienia stanu niewypłacalności⁴.

Dla uznania, że w danym stanie faktycznym występuje niewypłacalność dłużnika w rozumieniu przepisów o skardze pauliańskiej, konieczne jest ustalenie, że stan majątku dłużnika nie pozwoli na zaspokojenie w trybie przepisów ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. — Kodeks postępowania cywilnego o postępowaniu egzekucyjnym⁵

⁴ A. Rachwał: *Niewypłacalność jako przesłanka zaskarżenia przez syndyka czynności prawnej upadłego, dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2000, nr 3, s. 63 i n.

⁵ T.j. Dz. U. z 2014 r. poz. 101 ze zm.; „Część trzecia — postępowanie egzekucyjne”.

przysługującej przeciwko niemu wierzytelności pieniężnej⁶. W praktyce oznacza to, że dłużnik nie posiada majątku wystarczającego na zaspokojenie długu.

Natomiast dla stwierdzenia istnienia stanu niewypłacalności w rozumieniu art. 10 p.u.n. wystarczające jest, aby podmiot nie regulował swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych⁷ (niezależnie od przyczyny tego stanu), a w przypadku osób prawnych oraz jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, aby wartość ich pasywów przekraczała wartość aktywów (nawet jeśli regulują one swoje zobowiązania)⁸. Zatem możliwe jest ogłoszenie upadłości podmiotu, który posiada wprawdzie nadwyżkę aktywów nad pasywami, jednak, z jakichkolwiek przyczyn (racjonalnych czy irracjonalnych), nie wypełnia swoich wymagalnych zobowiązań pieniężnych⁹.

Należy zatem podkreślić, że pojęcie „niewypłacalność” na gruncie przepisów o skardze pauliańskiej i przepisów prawa upadłościowego nie jest tożsame. Nierzadkie w praktyce mogą być sytuacje, gdy podmiot będzie niewypłacalny w rozumieniu przepisów prawa upadłościowego i naprawczego, podczas gdy nie będzie niewypłacalny w rozumieniu art. 527 i n. k.c. Nie wydaje się jednak prawdopodobne, aby podmiot niewypłacalny zgodnie z art. 527 k.c. był wypłacalny w kontekście art. 11 p.u.n. Skoro bowiem do stwierdzenia istnienia stanu niewypłacalności, jako przesłanki ogłoszenia upadłości, wystarczające jest zaprzestanie wykonywania wymagalnych zobowiązań pieniężnych, nawet w przypadku posiadania majątku wystarczającego na ich wypełnianie, nie ulega wątpliwości, że stan braku majątku niezbędnego do zaspokojenia roszczenia, stanowiący przesłankę udzielenia ochrony wierzycielowi w trybie art. 527 i n. k.c., jest dalej idący. Dopiero taki stan majątkowy dłużnika, który uniemożliwia uzyskanie zaspokojenia w drodze egzekucji, może stanowić podstawę wystąpienia o ochronę poprzez stwierdzenie bezskuteczności względem wierzyciela czynności prawnej dokonanej z jego pokrzywdzeniem, podczas gdy z wnioskiem o ogłoszenie upadłości można wystąpić skutecznie nawet w momencie, gdy stan majątkowy dłużnika jest bardzo dobry, a mimo to nie wypełnia on swoich zobowiązań¹⁰.

⁶ M. Pyziak–Szafnicka: *Niewypłacalność jako przesłanka zaskarżenia przez syndyka czynności prawnej upadłego, dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli*, *Studia Prawnicze* 1994, nr 1–4, s. 6 i n.

⁷ Zaznaczenia wymaga, że nie może stanowić podstawy ogłoszenia upadłości podmiotu niewypłacalność przez niego wymagalnych zobowiązań niepieniężnych.

⁸ J. Petraniuk: *Upadłość i jej podstawy w prawie upadłościowym i naprawczym*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2003, nr 12, s. 19.

⁹ F. Zedler (w:) A. Jakubecki, F. Zedler: *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 35 i n.

¹⁰ O ile oczywiście wierzyciel nie wypełnia wymagalnych zobowiązań pieniężnych względem więcej niż jednego wierzyciela (art. 1 ust. 1 p.u.n.); tak Z. Świeboda: *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 13 i n.

3. POJĘCIE WIERZYTELNOŚCI UPADŁOŚCIOWEJ

Ochronę interesów wierzycieli w przypadku niewypłacalności ich wspólnego dłużnika zapewniają przepisy prawa upadłościowego i naprawczego, które co do zasady znajdują zastosowanie w odniesieniu do przedsiębiorców¹¹.

Przede wszystkim należy zauważyć, że przepis art. 5 ust. 1 p.u.n. wprost odwołuje się do pojęcia przedsiębiorcy w rozumieniu kodeksu cywilnego. Zatem pojęcie przedsiębiorcy i w rozumieniu przepisów ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze obejmuje: osoby fizyczne, osoby prawne i jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną (przede wszystkim spółki osobowe: jawną, partnerską, komandytową, komandytowo-akcyjną), prowadzące we własnym imieniu działalność gospodarczą (w rozumieniu ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej, tj. jako działalność zarobkową wykonywaną w sposób zorganizowany i ciągły)¹² i zawodową¹³. Podkreślenia wymaga, że dla zakwalifikowania podmiotu jako przedsiębiorcy nie jest w świetle powyższego pojęcia wymagane dopełnienie obowiązków rejestracyjnych, przymiot przedsiębiorcy nie wynika bowiem z faktu rejestracji, ale z odpowiednich przepisów ustrojowych¹⁴.

Postępowanie upadłościowe (oraz podobnie postępowanie naprawcze) może zostać wszczęte i prowadzone tylko w sytuacji, gdy dłużnik ma więcej niż jednego wierzyciela¹⁵, jest postępowaniem sformalizowanym i charakteryzującym się licznymi odrębnościami od postępowania cywilnego¹⁶, a dochodzenie wierzytelności od upadłego następuje w trybie zgłoszenia, a następnie ustalenia listy wierzytelności. Procedura zgłaszania wierzytelności obejmuje w pierwszej kolejności złożenie na piśmie zgłoszenia

¹¹ Wyjątkami są tutaj: a) konsument — tzw. upadłość konsumencka została wprowadzona do ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze nowelizacją z 2009 r. — tytuł V części III tej ustawy reguluje zasady wspólnego dochodzenia roszczeń wierzycieli od niewypłacalnego dłużnika będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej; przepisy te znajdują jednak zastosowanie wyłącznie w przypadku, gdy taka niewypłacalność powstała wskutek wyjątkowych i niezależnych od dłużnika okoliczności, np. niedających się przewidzieć klęsk żywiołowych; szerzej np. F. Zedler (w:) A. Jakubecki, F. Zedler: *Prawo upadłościowe...*, *op. cit.*, s. 925 i n.; oraz b) podmioty wskazane enumeratywnie w art. 5 ust. 2 p.u.n., tj. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne nieprowadzące działalności gospodarczej, wspólnicy osobowych spółek handlowych, ponoszący odpowiedzialność za zobowiązania spółki bez ograniczenia całym swoim majątkiem oraz wspólnicy spółki partnerskiej.

¹² T.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 672 ze zm.; art. 2.

¹³ E. Wójtowicz: *Zawieranie umów między przedsiębiorcami*, Warszawa 2010, s. 18 i n.

¹⁴ M. Jasiakiewicz: *Jeszcze o pojęciu przedsiębiorcy — polemika*, Przegląd Prawa Handlowego 2005, nr 5, s. 55.

¹⁵ Art. 1 ust. 1 p.u.n.

¹⁶ Dokładna charakterystyka tych odrębności nie jest w tym miejscu celowa, jednak przykładowo można wymienić: orzekanie na posiedzeniach niejawnych jako regułę, wydawanie rozstrzygnięć w formie postanowień, czy też tryb ich zaskarżenia — w formie zażaleń rozpatrywanych przez sąd upadłościowy (a więc sąd rejonowy) w składzie trzech sędziów; również tryb zaspokajania wierzytelności jest charakterystyczny — zaspokojenie wierzycieli następuje bowiem ze środków wchodzących do masy upadłości, na podstawie zatwierdzonych list wierzytelności i planów podziału funduszy masy upadłości.

zawierającego określone przez art. 240 p.u.n. elementy¹⁷ (w dwóch egzemplarzach, z których jeden przekazywany jest następnie syndykowi). W przypadku odmowy uznania wierzytelności przez syndyka, wierzyciel może złożyć sprzeciw do sędziego komisarza nadzorującego postępowanie upadłościowe, natomiast w przypadku oddalenia tego sprzeciwu, służy mu jeszcze zażalenie na postanowienie sędziego komisarza, które rozpatrywane jest przez sąd upadłościowy (sąd rejonowy) w składzie trzech sędziów zawodowych. Natomiast w przypadku uznania wierzytelności, jest ona umieszczana na liście wierzytelności, a następnie zaspokajana zgodnie z planem podziału.

W postępowaniu upadłościowym zgłoszeniu podlegają wierzytelności upadłościowe o charakterze osobistym — nawet jeśli upadły ponosi za nie odpowiedzialność w sposób ograniczony¹⁸. Charakter osobisty wierzytelności oznacza, że upadły ponosi za nią odpowiedzialność całym swoim majątkiem (niewykluczone są jednak ograniczenia tej odpowiedzialności¹⁹ — jest to istotne w kontekście ewentualnej realizacji uprawnienia wierzyciela pauliańskiego, którego ochrona polega na umożliwieniu mu uzyskania zaspokojenia z określonego składnika majątku osoby trzeciej, nie zaś ogólnie z tego majątku), charakter pieniężny bądź niepieniężny wierzytelności nie ma przy tym znaczenia, o ile z momentem ogłoszenia upadłości wierzytelność niepieniężna zmieniła się w pieniężną²⁰. Zaznaczyć trzeba, że podlegające zgłoszeniu wierzytelności niepieniężne z dniem ogłoszenia upadłości z reguły zmieniają się w wierzytelności pieniężne²¹. Jako roszczenia niepieniężne nieulegające przekształceniu wskazuje się natomiast roszczenia niewynikające z obligacyjnych stosunków prawnych, a także podlegające ujawnieniu w księdze wieczystej²² zgodnie z art. 16 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece²³. Na marginesie należy wspomnieć, że zgłoszeniu podlegają także wierzytelności zabezpieczone hipoteką, zastawem, zastawem rejestrowym, zastawem skarbowym, hipoteką morską, ewentualnie przez inny wpis w księdze wieczystej albo w rejestrze okrętowym²⁴ (wierzytelność taka podlega zgłoszeniu, nawet gdy upadły nie jest dłużnikiem osobistym, jeśli obciążone rzeczy wchodzi w skład masy upadłości)²⁵.

¹⁷ Elementy te to: 1) imię i nazwisko bądź nazwa albo firma wierzyciela i odpowiednio jego miejsce zamieszkania albo siedziba; 2) określenie wierzytelności wraz z należnościami ubocznymi oraz wartość wierzytelności niepieniężnej; 3) dowody stwierdzające istnienie wierzytelności; 4) kategoria, do której wierzytelność ma być zaliczona; 5) zabezpieczenia związane z wierzytelnością oraz oświadczenie wierzyciela, w jakiej prawdopodobnie sumie wierzytelność nie będzie zaspokojona z przedmiotu zabezpieczenia; 6) w razie zgłoszenia wierzytelności, w stosunku do której upadły nie jest dłużnikiem osobistym, przedmiot zabezpieczenia, z którego wierzytelność podlega zaspokojeniu; 7) stan sprawy, jeżeli co do wierzytelności toczy się postępowanie sądowe lub administracyjne; 8) jeżeli wierzyciel jest współnikiem albo akcjonariuszem spółki będącej upadłym — liczba posiadanych udziałów albo akcji oraz ich rodzaj.

¹⁸ A. Jakubecki (w:) A. Jakubecki, F. Zedler: *Prawo upadłościowe...*, op. cit., s. 521.

¹⁹ Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania — część ogólna*, Warszawa 2006, s. 20 i n.

²⁰ A. Jakubecki (w:) A. Jakubecki, F. Zedler: *Prawo upadłościowe...*, op. cit., s. 521.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*, s. 198 i n.

²³ T.j. Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm.; art. 16.

²⁴ K. Flaga-Gieruszyńska: *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2012, s. 144.

²⁵ R. Lewandowski, P. Wołowski: *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Warszawa 2011, s. 152.

Wyróżnikiem wierzytelności upadłościowej jest moment jej powstania — przed ogłoszeniem upadłości, w odróżnieniu od tzw. wierzytelności do masy upadłości — powstałych po ogłoszeniu upadłości²⁶. W literaturze wskazuje się jednak również, że wierzytelność jest wierzytelnością upadłościową, jeżeli w chwili ogłoszenia upadłości istnieje co najmniej stosunek prawny stanowiący podstawę jej powstania²⁷.

„Wierzytelność upadłościowa” musi dotyczyć masy upadłości, a zatem i postępowanie dotyczące takiej wierzytelności będzie zawsze postępowaniem dotyczącym tej masy. Sąd Najwyższy wskazuje, że „postępowanie dotyczy masy upadłości, jeżeli jego wynik mógłby mieć wpływ na stan masy upadłości i możliwość zaspokojenia się z niej”²⁸. Nie ma przy tym znaczenia, czy w postępowaniu tym upadłemu przypada rola powoda czy też pozwanego, czy chodzi o pozycje bierne czy czynne masy, ani czy sprawa toczy się o świadczenie, ukształtowanie czy ustalenie²⁹. Uznanie za kryterium wyróżniające wierzytelność upadłościową wyłącznie jej bezpośredniego możliwego wpływu na stan masy upadłości byłoby jednak stwierdzeniem zbyt ogólnikowym. Ułatwia wskazanie zakresu pojęcia „postępowania dotyczącego masy upadłości” fakt, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego wyłączono z jego zakresu postępowania w sprawach o roszczenia niemajątkowe, o roszczenia majątkowe, ale niepodlegające zaspokojeniu z funduszy masy upadłości z uwagi na swój charakter (wskazuje się tutaj roszczenia o zaniechanie wynikające z praw bezwzględnych), o alimenty (art. 145 p.u.n.), a także w sprawach dotyczących mienia niewchodzącego do masy (art. 63–67 p.u.n.)³⁰.

Trzeba w tym miejscu odnieść się również do pojęcia wierzyciela w rozumieniu prawa upadłościowego i naprawczego, jak bowiem słusznie wskazuje się w doktrynie, nie ma w polskim prawie prywatnym jednolitej definicji pojęcia „wierzyciel” właściwej dla wszystkich gałęzi tego prawa³¹. Zgodnie z literalnym brzmieniem art. 189 p.u.n.: „Wierzycielem jest każdy uprawniony do zaspokojenia z masy upadłości, choćby wierzytelność nie wymagała zgłoszenia”. Doktryna, odwołując się w kontekście przytoczonego przepisu do art. 236 p.u.n., wskazuje, że wierzycielami są również podmioty zgłaszające wierzytelności w celu wykazania uprawnienia do uzyskania zaspokojenia z masy upadłości³², czyli na etapie poprzedzającym

²⁶ P. Janda: *Sposoby zaspokajania roszczeń w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego*, Warszawa 2007, s. 26 i n.; tenże: *Ochrona osób trzecich w postępowaniu upadłościowym obejmującym likwidację majątku upadłego przedsiębiorcy*, Warszawa 2011, s. 54 i n.

²⁷ S. Gurgul: *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 761 i n.

²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 2009 r., III CSK 244/08, LexPolonica nr 2375475; podobnie: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2006 r., III CZP 2/06, OSP 2008, z. 6, s. 71; postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 29 marca 2012 r., I ACz 473/12, LEX nr 1130084.

²⁹ Por. orzeczenia wskazane powyżej.

³⁰ Por. orzeczenia wskazane powyżej oraz np. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 2009 r., I CSK 14/09, LEX nr 970060; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14 maja 2009 r., I CSK 427/08, LEX nr 510994.

³¹ K. Babiarski–Mikulska: *Status prawny wierzyciela w polskim postępowaniu naprawczym*, Warszawa 2006, s. 46.

³² F. Zedler (w:) A. Jakubecki, F. Zedler: *Prawo upadłościowe...*, *op. cit.*, s. 444 i n.

potwierdzenie istnienia tego uprawnienia. Zatem poprzez wykazanie istnienia uprawnienia do uzyskania zaspokojenia z masy upadłości i po zatwierdzeniu odpowiedniej listy wierzytelności, podmiot stanie się wierzycielem w rozumieniu art. 189 p.u.n. Warto zwrócić uwagę na podkreślany w literaturze, właśnie w kontekście wskazanego przepisu, szeroki zakres pojęcia wierzytelności upadłościowej, który obejmuje wszelkie wierzytelności, jakie podlegać będą zaspokojeniu z masy upadłości, niezależnie od sposobu ich zaspokojenia oraz od ich podstawy (tytuły przeciwko upadłemu albo wierzytelności masy)³³.

Z uwagi na powyższe, błędne byłoby ograniczanie zakresu pojęcia wierzytelności upadłościowej wyłącznie do roszczeń w materialnoprawnym rozumieniu tego terminu. Sąd Najwyższy określa granice pojęcia wierzytelności od strony negatywnej, co wskazuje na brak zamiaru ograniczenia zakresu tego pojęcia tylko do określonych postaci praw podmiotowych. Również wskazanie, że wierzycielem w rozumieniu ustawy Prawo upadłościowe i naprawcze jest podmiot uprawniony do uzyskania zaspokojenia z masy upadłości, przy jednoczesnym dopuszczeniu wykazywania istnienia takiego uprawnienia różnymi środkami dowodowymi³⁴, sugeruje, że chodzi tutaj o każdy podmiot, mogący wykazać zasadność swoich żądań majątkowych, podlegających zaspokojeniu z masy upadłości albo przedmiotów wchodzących w jej skład.

Można zatem przyjąć, że wierzytelność upadłościowa to wierzytelność osobista, powstała przed ogłoszeniem upadłości (względnie mająca swoją podstawę w stosunku prawnym powstałym przed ogłoszeniem upadłości), której zaspokojenie będzie miało wpływ na stan masy upadłości (zwiększając albo zmniejszając jej stan czynny), nawet jeśli nie jest roszczeniem w rozumieniu materialnoprawnym, niezależnie, czy zostałaby w wyroku zasądzona (świadczenie), ustalona czy też ukształtowana, przy czym z kategorii tej bezwzględnie wyłączone są roszczenia niemajątkowe, roszczenia majątkowe niepodlegające zaspokojeniu z masy upadłości ze względu na swój charakter, roszczenia o alimenty i roszczenia dotyczące mienia niewchodzącego w skład masy upadłości.

4. CHARAKTER PRAWNY UPRAWNIENIA Z ART. 527 K.C.

W literaturze wskazuje się, że instytucja przewidziana w art. 527 i n. k.c. ma chronić nie samego wierzyciela jako podmiot, ale przedmiot stosunku prawnego między wierzycielem a dłużnikiem, tj. wierzytelność³⁵ — przepisy te są wyrazem dążenia prawodawcy do zapewnienia bezpieczeństwa i pewności obrotu.

³³ M. Strus-Wołos: *Uprawnienia procesowe wierzycieli w postępowaniu upadłościowym*, Warszawa 2011, s. 22.

³⁴ A. Jakubecki (w:) A. Jakubecki, F. Zedler: *Prawo upadłościowe...*, *op. cit.*, s. 530 i n.

³⁵ M. Pyziak-Szafnicka: *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika (w:) System prawa prywatnego*, t. VI, pod red. A. Olejniczaka, Warszawa 2009, s. 1233.

Wyróżnikiem tej instytucji jest sposób, w jaki wierzyciel uzyskuje zaspokojenie swojego roszczenia względem dłużnika — zaspokojenie uzyskuje się bowiem ze składników majątku, które z majątku dłużnika wyszły albo do niego nie weszły, po uzyskaniu w procesie przeciwko nabywcy tych składników konstytutywnego wyroku stwierdzającego bezskuteczność danej czynności prawnej względem wierzyciela. Wyrok ten nie wywołuje skutków rzeczowych w postaci przyznania dłużnikowi prawa własności przedmiotu, z którego ma nastąpić zaspokojenie wierzytelności — umożliwi jedynie prowadzenie postępowania egzekucyjnego bezpośrednio ze składnika majątku osoby trzeciej (poprzednio — składnika majątku dłużnika), niebędącej jednak pierwotnym dłużnikiem.

Powstają w tym miejscu dwa pytania: o podstawy odpowiedzialności osoby trzeciej oraz o charakter prawny uprawnienia wierzyciela do żądania stwierdzenia bezskuteczności czynności prawnej. Na gruncie innych systemów prawnych funkcjonują zarówno teorie kwestionujące istnienie zobowiązania osoby trzeciej, jak i teorie uznające istnienie takiego zobowiązania. Do pierwszej grupy należą:

- a) teoria egzekucyjna, stworzona na gruncie prawa niemieckiego, zgodnie z którą akcja pauliańska to specyficzny stopień egzekucji skierowanej przeciwko osobie trzeciej, będącej w posiadaniu rzeczy należących poprzednio do majątku dłużnika, oraz
- b) teoria prawa quasi-zastawowego powstała w nauce austriackiej, która z kolei zakłada, że z chwilą zaskarżenia czynności stosunek podstawowy zostaje wzmocniony prawem quasi-zastawowym, a prowadzona z majątku osoby trzeciej egzekucja jest dochodzeniem prawa rzeczowego obciążającego przedmiot czynności³⁶.

Natomiast teoriami uznającymi istnienie zobowiązania osoby trzeciej są:

- a) teoria deliktu mająca swój pierwowzór w prawie rzymskim i przyjęta w prawie francuskim, traktująca dłużnika i osobę trzecią jak wyrządzających wierzycielowi szkodę czynem niedozwolonym;
- b) teoria nadużycia prawa podmiotowego kwalifikująca zachowanie wierzyciela i osoby trzeciej jako nadużycie prawa podmiotowego oraz
- c) teoria bezpodstawnego wzbogacenia traktująca osobę trzecią jak bezpodstawnie wzbogaconego³⁷.

Żadna z tych teorii nie przyjęła się na gruncie prawa polskiego, natomiast uznawaną w doktrynie za zasadną i najbardziej przystającą do polskiego porządku prawnego jest teoria wskazująca, że po stronie osoby trzeciej istnieje zobowiązanie, które ma swoje źródło w ustawie — a brak odpowiedniego przepisu uniemożliwiłby co do zasady uzasadnienie istnienia zobowiązania osoby trzeciej na podstawie

³⁶ M. Jasińska: *Skarga pauliańska. Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*. Art. 527–534 k.c. Komentarz, Warszawa 2004, s. 29 i n.

³⁷ M. Pyziak-Szafnicka: *Ochrona..., op. cit.*, s. 1230 i n.; taż: *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995, s. 28 i n.

innych norm prawa cywilnego³⁸. Jako właściwe dla określenia momentu powstania tego stosunku zobowiązaniowego wskazywane są w literaturze przedmiotu trzy zdarzenia: dokonanie czynności zaskarżalnej, ustalenie bezskuteczności egzekucji przeciwko dłużnikowi oraz wydanie wyroku przeciwko osobie trzeciej³⁹. Jeszcze na gruncie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. — Kodeks zobowiązań⁴⁰ wskazywano, że zobowiązanie osoby trzeciej powstaje w chwili „rzeczywistej bezskuteczności lub prawdopodobieństwa bezskuteczności egzekucji”⁴¹. Natomiast na gruncie obecnie obowiązujących przepisów wskazuje się, że zobowiązanie to powstaje z chwilą wydania wyroku stwierdzającego względną bezskuteczność skarżonej czynności⁴². Również judykatura łączy powstanie po stronie osoby trzeciej obowiązku określonego zachowania się z wydaniem konstytutywnego wyroku kształtującego materialnoprawną przesłankę powstania tego obowiązku⁴³. Natomiast nie jest kwestią sporną, że treścią zobowiązania osoby trzeciej jest znoszenie egzekucji prowadzonej ze składnika majątku, stanowiącego przedmiot czynności prawnej uznanej za bezskuteczną⁴⁴.

Odnosząc się do charakteru prawnego skargi pauliańskiej, należy rozważyć możliwości uznania jej za:

- a) roszczenie — uprawnienie do żądania od określonej osoby określonego zachowania w ramach określonego stosunku zobowiązaniowego⁴⁵;
- b) uprawnienie kształtujące *sensu largo* — cechą tak rozumianego uprawnienia kształtującego ma być możliwość wystąpienia do sądu o ukształtowanie stosunku zobowiązaniowego⁴⁶.

Rozważając powyższe możliwości, trzeba przede wszystkim wskazać, że uprawnienie wierzyciela do żądania zaspokojenia się z przedmiotu wchodzącego w skład majątku osoby trzeciej z reguły nie jest uznawane w doktrynie za roszczenie materialnoprawne⁴⁷. Stanowisko to wydaje się zasadne, ponieważ między wierzycielem i osobą trzecią nie istnieje więź zobowiązaniowa, wynikająca z umowy czy też czynu niedozwolonego, brak zatem stosunku podstawowego, z którego można by wywodzić istnienie po stronie wierzyciela uprawnienia do żądania okre-

³⁸ M. Pyziak–Szafnicka: *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika (w): System prawa prywatnego*, t. VI, *op. cit.*, s. 1232 i n.

³⁹ M. Pyziak–Szafnicka: *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995, s. 35 i n.

⁴⁰ Dz. U. Nr 82, poz. 598 ze zm.

⁴¹ Tak J. Fiema: *O zaskarżaniu czynności dłużnika działanych ze szkodą wierzyciela*, Przegląd Prawa i Administracji E. Tilla, Lwów 1935, s. 218, cyt. za: M. Pyziak–Szafnicka: *Ochrona...*, *op. cit.*, s. 35.

⁴² M. Pyziak–Szafnicka: *Ochrona...*, *op. cit.*, s. 35 i n.; podobnie: Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 37.

⁴³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 11 lipca 2012 r., I ACa 1230/11, LEX nr 1216421.

⁴⁴ M. Pyziak–Szafnicka: *Ochrona...*, *op. cit.*, s. 34; podobnie Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 37.

⁴⁵ Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 14.

⁴⁶ M. Pyziak–Szafnicka: *Prawa podmiotowe (w): System prawa prywatnego*, t. I, pod red. M. Safjana, Warszawa 2007, s. 711 i n.

⁴⁷ Tak wprost M. Pyziak–Szafnicka: *Ochrona...*, *op. cit.*, s. 14.

ślonego zachowania się od podmiotu innego niż dłużnik. Trzeba jednak zauważyć, że najpóźniej w momencie uprawomocnienia się wyroku uwzględniającego powództwo ze skargi pauliańskiej między stronami procesu powstanie jednak stosunek zobowiązaniowy, a wierzyciel będzie mógł żądać od osoby trzeciej (pozwanego) określonego świadczenia, polegającego na zaniechaniu, tj. znoszeniu egzekucji ze składnika majątku, który stał się jego własnością na podstawie czynności prawnej uznanej za bezskuteczną względem powoda. Nadmienić tutaj trzeba, że Sąd Najwyższy wykluczył możliwość uznania uprawnienia przewidzianego w art. 527 k.c. za wierzytelność⁴⁸, przy czym stanowisko to nie byłoby prawidłowe przy założeniu, że zobowiązanie osoby trzeciej, mające swoją podstawę w ustawie, powstaje już w momencie wystąpienia bezskuteczności egzekucji przeciwko dłużnikowi. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę, że istnieje oczywiście pogląd odmienny, zgodnie z którym w momencie zaskarżenia czynności prawnej na podstawie art. 527 k.c. powstaje jednak materialnoprawne zobowiązanie osoby trzeciej o charakterze niepieniężnym⁴⁹.

Z kolei przyjęcie, że skarga pauliańska jest uprawnieniem kształtującym, wydaje się sprzeczne z istotą tego rodzaju prawa podmiotowego: w przypadku bowiem wykonania przez stronę zobowiązania uprawnienia kształtującego druga strona musi zaakceptować powstały w efekcie nowy kształt stosunku prawnego⁵⁰ — zatem zmiana treści stosunku prawnego zależy tylko od woli jednej z jego stron. Przyjmując jednak koncepcję uprawnienia kształtującego *sensu largo*, rozumianego jako możliwość wystąpienia do sądu o ukształtowanie stosunku zobowiązaniowego⁵¹, nie ma przeszkód do przyjęcia, że skarga pauliańska takie prawo podmiotowe stanowi. Jako uzasadnienie dla uznania skargi pauliańskiej za uprawnienie kształtujące *sensu largo* wskazuje się w doktrynie podobieństwo sytuacji wierzyciela w rozumieniu przepisów o *actio pauliana* do sytuacji podmiotu posiadającego uprawnienie do jednostronnego kształtowania stosunku prawnego oraz niewątpliwie materialnoprawny charakter uprawnienia do wystąpienia z żądaniem ukształtowania stosunku prawnego⁵².

Na marginesie należy zwrócić uwagę, że istnieje koncepcja traktująca skargę pauliańską jako „uprawnienie do żądania ukształtowania zobowiązania przez sąd”, odmienne od uprawnień kształtujących⁵³ — uwzględniając dominującą koncepcję dotyczącą czasu powstania zobowiązania osoby trzeciej, orzeczenie sądu kształto-

⁴⁸ Tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2009 r., V CSK 184/09, LEX nr 553748.

⁴⁹ Głosa A. Jakubeckiego do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2006 r., III CZP 2/06, OSP 2008, z. 6, s. 479.

⁵⁰ M. Pyziak-Szafnicka: *Prawa podmiotowe, op. cit.*, s. 708 i n.

⁵¹ *Ibidem*, s. 711 i n.

⁵² *Ibidem*; ponadto na materialnoprawny charakter zobowiązania osoby trzeciej powołuje się A. Jakubecki w głosie do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2006 r., III CZP 2/06, OSP 2008, z. 6, s. 479.

⁵³ P. Machnikowski: *Struktura zobowiązania (w:) System prawa prywatnego*, t. V, pod red. E. Łętowskiej, Warszawa 2006, s. 152 i n.; tenże: *Swoboda umów według art. 353¹ kc. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2005, s. 96 i n.

wałoby zobowiązanie osoby trzeciej względem wierzyciela (lub co najmniej nadało mu ostateczny kształt)⁵⁴, ponieważ podmiotów tych nie łączył pierwotnie stosunek zobowiązaniowy. W takim ujęciu skarga pauliańska stanowi roszczenie procesowe względnie uprawnienie do zaskarżenia czynności⁵⁵ — przy czym uprawnienie to od uprawnienia kształtującego *sensu largo* odróżniałby brak charakteru materialnoprawnego.

Dla oceny możliwości zakwalifikowania skargi pauliańskiej jako wierzytelności upadłościowej, przy uwzględnieniu przede wszystkim praktycznego jej wymiaru, najbardziej właściwe jest przyjęcie, że ma ona charakter uprawnienia do żądania ukształtowania zobowiązania przez sąd (stwierdzenia względnej bezskuteczności czynności prawnej) — które może być uznane za uprawnienie kształtujące *sensu largo*, natomiast nie później niż po wydaniu wyroku uwzględniającego skargę pauliańską, powstaje po stronie pozwanego — osoby trzeciej obowiązek skorelowany z wierzytelnością powoda — wierzyciela, mające swoje źródło w ustawie.

5. UPRAWNIENIE Z ART. 527 K.C. JAKO WIERZYTELNOŚĆ UPADŁOŚCIOWA

Rozważając, czy uprawnienie za skargi pauliańskiej może być uznane za wierzytelność upadłościową, a tym samym dochodzone w postępowaniu upadłościowym w trybie zgłoszenia wierzytelności, należy mieć na uwadze dotychczasowe ustalenia, trzeba jednak uwzględnić również wyjątkowość instytucji oraz jej cel.

Na tle przyjętego pojęcia wierzytelności upadłościowej (wierzytelność osobista, powstała przed ogłoszeniem upadłości albo na podstawie stosunku prawnego powstałego przed ogłoszeniem upadłości, której zaspokojenie będzie miało wpływ na stan masy upadłości, nawet jeśli nie jest roszczeniem w znaczeniu materialnoprawnym, niezależnie, czy została by w wyroku zasądzona, ustalona czy też ukształtowana, z wyłączeniem roszczeń niemajątkowych, roszczeń majątkowych niepodlegających zaspokojeniu z masy ze względu na swój charakter, roszczeń o alimenty i roszczeń dotyczących mienia niewchodzącego w skład masy upadłości) pojawiają się wątpliwości dotyczące czasu powstania uprawnienia ze skargi pauliańskiej/zobowiązania osoby trzeciej oraz charakteru niepieniężnego wierzytelności i możliwości jego zmiany w pieniężny, które mogłyby podawać w wątpliwość możliwość uznania *actio pauliana* za wierzytelność upadłościową.

Określenie czasu powstania uprawnienia ze skargi pauliańskiej warunkuje kwalifikację wierzytelności jako upadłościowej albo wierzytelności do masy upadłości. Przyjmując, że istotny jest moment powstania obowiązku osoby trzeciej, tj.

⁵⁴ M. Gutowski: *Bezskuteczność czynności prawnej*, Warszawa 2013, s. 105 i n.

⁵⁵ Por. w kontekście art. 59 k.c. M. Gutowski: *Bezskuteczność...*, *op. cit.*, s. 130 i n.

upadłego, i zakładając, że słuszna jest tutaj koncepcja łącząca powstanie tego obowiązku z wydaniem wyroku uwzględniającego skargę pauliańską, należałoby uznać, że obowiązek ten nigdy nie powstałby przed ogłoszeniem upadłości (gdyby bowiem powstał, nie pojawiłby się problem trybu realizacji uprawnienia). Pamiętając jednak o wyjątkowym charakterze instytucji skargi pauliańskiej, można, odwołując się do wpływu, jaki ogłoszenie upadłości wywiera na roszczenia niewymagalne⁵⁶, przyjąć (choć nie analogicznie, ponieważ te sytuacje prawne analogiczne nie są), że datą decydującą o powstaniu uprawnienia i wynikającej z jego realizacji wierzytelności względem osoby trzeciej — upadłego, jest data dokonania czynności podlegającej zaskarżeniu. Stwierdzenie bezskuteczności czynności prawnej w myśl przepisów o skardze pauliańskiej powoduje, że określona czynność prawna staje się względem wierzyciela bezskuteczna — i chociaż niezbędne jest tutaj wydanie wyroku, który ma charakter konstytutywny, to jednak trzeba pamiętać, że podstawowym warunkiem wystąpienia ze skargą przeciwko osobie trzeciej jest uzyskanie przez nią korzyści — co przynajmniej w znaczeniu prawnym następuje w momencie dokonania czynności prawnej. Z tego powodu jako chwilę powstania wierzytelności ze skargi pauliańskiej należy na potrzeby postępowania upadłościowego wskazać datę dokonania czynności prawnej przez dłużnika i osobę trzecią, następnie postawioną w stan upadłości likwidacyjnej. Na marginesie warto również zauważyć, że uwzględniając z kolei koncepcję tzw. „rozszerzonej skuteczności wierzytelności”, zgodnie z którą między innymi w sytuacji wskazanej w art. 527 k.c. wierzytelność z mocy prawa jest skuteczna względem osoby innej niż dłużnik⁵⁷ (tj. względem osoby trzeciej), można przyjąć, że stosunek między wierzycielem a dłużnikiem jest stosunkiem prawnym, który musi istnieć w dacie ogłoszenia upadłości, dla przyjęcia, że wierzytelność wobec osoby trzeciej ma charakter wierzytelności upadłościowej⁵⁸ — przy takim założeniu odpadałby w ogóle problem ustalenia czasu powstania uprawnienia ze skargi pauliańskiej czy też obowiązku osoby trzeciej — upadłego.

Wierzytelność powstała w wyniku realizacji uprawnienia przewidzianego w art. 527 k.c. (po wydaniu wyroku względnie umieszczeniu na liście wierzytelności) ma charakter niepieniężny. Powstaje tutaj pytanie, czy można uznać, że z dniem ogłoszenia upadłości uzyskuje ona charakter pieniężny — w doktrynie wskazuje się bowiem, że art. 91 ust. 2 p.u.n. „oczywiście nie odnosi się do innych praw podmiotowych niż roszczenia”⁵⁹. Problemem wydaje się, że uprawnienie wierzyciela nie jest roszczeniem materialnoprawnym, zatem nie może uzyskiwać charakteru pieniężnego nawet wobec ogłoszenia upadłości osoby trzeciej. Dla uzasadnienia istnienia i przekształcenia wierzytelności wobec osoby trzeciej w wierzytelność pieniężną należałoby ponownie posłużyć się przyjętą w prawie polskim teorią, zgodnie

⁵⁶ Powodując ich natychmiastową wymagalność.

⁵⁷ P. Machnikowski: *Swoboda...*, *op. cit.*, s. 83.

⁵⁸ S. Gurgul: *Prawo...*, *op. cit.*, s. 761 i n.

⁵⁹ A. Jakubecki (w:) A. Jakubecki, F. Zedler: *Prawo upadłościowe...*, *op. cit.*, s. 198.

z którą zobowiązanie osoby trzeciej, przeciwko której skierowano skargę pauliańską, wynika z ustawy⁶⁰. Przyjmując za właściwe przedstawione powyżej stanowisko, że na gruncie przepisów prawa upadłościowego dla oceny czasu powstania uprawnienia wierzyciela i samej „wierzytelności” istotny jest moment dokonania skarżonej czynności prawnej, wskazany problem charakteru niepieniężnego obowiązku osoby trzeciej nie powstaje — skoro bowiem czynności dokonano przed ogłoszeniem upadłości, a wierzytelność istnieje od daty jej dokonania, to niepieniężny obowiązek osoby trzeciej, z chwilą ogłoszenia jej upadłości, zmienia swój charakter na pieniężny.

Odnieść się trzeba jeszcze pokrótce do poglądu, zgodnie z którym to z chwilą wystąpienia przeciwko osobie trzeciej ze skargą pauliańską po stronie tej osoby powstaje materialnoprawne zobowiązanie o charakterze niepieniężnym, wynikające z praw obligacyjnych⁶¹ — pogląd ten wydaje się bowiem kreować sytuację najprostsza z teoretycznego punktu widzenia, a tym samym pozwala dostrzec wiele praktycznych problemów wynikających ze szczególnego charakteru instytucji *actio pauliana*. Jak wyjaśnia się w doktrynie, opisane powyżej zobowiązanie osoby trzeciej jako niepieniężne, z chwilą ogłoszenia jej upadłości, przekształciłoby się na podstawie art. 91 ust. 2 p.u.n. w roszczenie pieniężne w wysokości odpowiadającej wartości długu, z tym oczywiście zastrzeżeniem, że wartość ta nie może być wyższa niż wartość składnika majątku, z którego wierzyciel dochodzi zaspokojenia⁶². Wątpliwości może budzić jednak sytuacja, w której sekwencja zdarzeń jest odwrotna, tzn. dopiero po ogłoszeniu upadłości osoby trzeciej wierzyciel występuje ze skargą pauliańską. Można by stwierdzić, że skoro zobowiązanie osoby trzeciej powstaje dopiero z chwilą zgłoszenia żądania uznania czynności za bezskuteczną, a przed dniem ogłoszenia upadłości żądania takiego nie zgłoszono, to wierzyciel, nie realizując swojego uprawnienia, nie spowodował powstania zobowiązania, a zatem nie istniała wierzytelność niepieniężna, która mogłaby przekształcić się na podstawie art. 91 ust. 2 p.u.n. w pieniężną⁶³. Przyjęcie takiej możliwości mogłoby skutkować nieuzasadnionym praktycznie różnicowaniem sytuacji prawnej podmiotów znajdujących się w takiej samej sytuacji faktycznej, co nie powinno mieć miejsca, zwłaszcza w kontekście *ratio legis* art. 91 p.u.n., który z założenia miał zrównywać szan-

⁶⁰ M. Pyziak-Szafnicka: *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika (w:) System prawa prywatnego*, t. VI, *op. cit.*, s. 1232 i n.

⁶¹ Glosa A. Jakubeckiego do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2006 r., III CZP 2/06, OSP 2008, z. 6, s. 479.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ Sekwencja zdarzeń na gruncie art. 91 ust. 2 p.u.n. dla zwykłych stosunków zobowiązaniowych przedstawia się następująco: powstanie zobowiązania niepieniężnego, ogłoszenie upadłości powodujące przekształcenie się zobowiązania w pieniężne, natomiast dla uprawnienia ze skargi pauliańskiej: powstanie uprawnienia o charakterze niepieniężnym, wystąpienie z powództwem przeciwko osobie trzeciej i powstanie *ex lege* po stronie tej osoby zobowiązania do znoszenia egzekucji, ogłoszenie upadłości i przekształcenie się roszczenia niepieniężnego wobec osoby trzeciej w roszczenie pieniężne. Istotne jest, że zdarzenia połączone spójnikiem „i” następują jednocześnie i niejako automatycznie. Problem ten nie występuje w odniesieniu do innych wierzytelności, bowiem po ogłoszeniu upadłości co do zasady nie powstają nowe roszczenia względem upadłego.

se uzyskania zaspokojenia z masy upadłości wszystkich wierzycieli, niezależnie od rodzaju przysługującego im przeciwko upadłemu roszczenia, jak i jego wymagalności.

Wobec wskazanych wątpliwości, zasadne wydaje się zaproponowanie innego rozwiązania problemu możliwości zakwalifikowania uprawnienia ze skargi pauliańskiej jako wierzytelności upadłościowej. Mianowicie, uwzględniając rozważania dotyczące charakteru prawnego skargi pauliańskiej zakończone przyjęciem, że jest to uprawnienie do żądania ukształtowania zobowiązania przez sąd, można zastanowić się, czy jako takie może być traktowane jako „wierzytelność upadłościowa”. Przyjmując, że uprawnienie to można zaliczyć do kategorii praw podmiotowych — uprawnień kształtujących *sensu largo*, należy udzielić na to pytanie odpowiedzi twierdzącej, przy czym wydaje się, że nawet przyjęcie jako charakteru uprawnienia z *actio pauliana* odmiennego od uprawnień kształtujących uprawnienia do żądania ukształtowania zobowiązania przez sąd nie stoi na przeszkodzie udzieleniu tożsamej odpowiedzi⁶⁴. Pewne potwierdzenie takiego toku rozumowania może stanowić tutaj powołane już stanowisko Sądu Najwyższego, zgodnie z którym postępowanie dotyczące wierzytelności upadłościowej zawsze jest postępowaniem dotyczącym masy upadłości, niezależnie, czy sprawa toczy się o świadczenie, ustalenie czy ukształtowanie⁶⁵. Przyjęcie, że wierzytelnością upadłościową może być takie żądanie wierzyciela, które prowadziło do wydania wyroku kształtującego, o ile wpływałoby ono bezpośrednio na stan masy upadłości, umożliwiłoby zakwalifikowanie *actio pauliana* jako wierzytelności upadłościowej. Odnosząc się bowiem wyłącznie do przyjętego pojęcia wierzytelności upadłościowej, status uprawnienia ze skargi pauliańskiej (zakładając, że przedmiot bezskutecznej czynności prawnej lub jego ekwiwalent wszedł do masy upadłości) przedstawia się następująco:

- uprawnienie istnieje w momencie ogłoszenia upadłości — względnie istnieje stosunek prawny stanowiący podstawę powstania obowiązku osoby trzeciej — upadłego;
- w przypadku realizacji uprawnienia osoba trzecia — upadły — odpowiadać będzie osobiście z ograniczeniem tej odpowiedzialności do określonych składników majątku (ograniczona odpowiedzialność osobista⁶⁶)⁶⁷;
- realizacja uprawnienia przewidzianego w art. 527 k.c. będzie miała wpływ na stan masy upadłości;
- nie stanowi ono roszczenia niemajątkowego;

⁶⁴ Odmienne na gruncie sprawy z powództwa o rozwiązanie stosunku zobowiązaniowego: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 stycznia 2009 r., III CSK 244/08, LexPolonica nr 2375475.

⁶⁵ Tak szczególnie: uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2006 r., III CZP 2/06, OSP 2008, z. 6, s. 71; postanowienie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 29 marca 2012 r., I ACz 473/12, LEX nr 1130084.

⁶⁶ Szerzej Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 23.

⁶⁷ Brak jest przeszkód do zgłaszania wierzytelności, których zaspokojenie ma nastąpić tylko z określonych składników masy upadłości — tak wprost S. Gurgul: *Prawo...*, *op. cit.*, s. 763; ponadto warto zwrócić uwagę na następujący pogląd: „W przypadku, w którym przedmiotem czynności dłużnika są pieniądze lub inne rzeczy zamienne, wyrok pauliański uprawnia wierzyciela do prowadzenia egzekucji z całego majątku osoby trzeciej”. Tak wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2012 r., I CSK 139/12, LEX nr 1274944.

- nie jest roszczeniem o zaniechanie wynikającym z prawa bezwzględnego, zatem nie można uznać, że ze względu na swój charakter nie podlega zaspokojeniu z funduszków masy upadłości;
- nie dotyczy mienia niewchodzącego w skład masy upadłości (nawet wyrok konstytucyjny, jaki zapada w sprawie ze skargi pauliańskiej, nie zmienia statusu przedmiotu zaskarżonej czynności w zakresie prawa własności);
- nie jest oczywiście roszczeniem alimentacyjnym.

W świetle przyjętych kryteriów uprawnienie ze skargi pauliańskiej może być uznane za wierzytelność upadłościową, zwłaszcza że możliwość prowadzenia przeciwko upadłemu procesowi cywilnemu występuje tylko w określonych sytuacjach (a wyjątku takiego nie wskazano w odniesieniu do pretensji, jakie miałyby być zaspokajane z masy upadłości). Ponadto nie można pozbawić wierzyciela możliwości realizacji uprawnienia ze skargi pauliańskiej ze względu na ogłoszenie upadłości osoby trzeciej⁶⁸.

Zatem udzielając odpowiedzi na pytanie postawione we wstępie, trzeba stwierdzić, że **trybem właściwym dla realizacji uprawnienia wierzyciela wskazanego w art. 527 k.c., w przypadku ogłoszenia wobec osoby trzeciej upadłości obejmującej likwidację jej majątku, jest tryb zgłoszenia wierzytelności**. Właściwe będzie tutaj krótkie odniesienie się do praktycznych aspektów realizacji uprawnienia ze skargi pauliańskiej w przypadku upadłości likwidacyjnej osoby trzeciej zarówno w trybie procesowym, jak i w trybie zgłoszenia wierzytelności — co pozwoli wskazać najważniejsze problemy praktyczne, pojawiające się w przypadku zgłaszania tego typu wierzytelności.

6. PRAKTYCZNE ASPEKTY REALIZACJI UPRAWNIENIA ZE SKARGI PAULIAŃSKIEJ W PRZYPADKU UPADŁOŚCI LIKWIDACYJNEJ OSOBY TRZECIEJ

W pierwszej kolejności należy odnieść się do sytuacji, w której wystąpiono z powództwem ze skargi pauliańskiej (uwzględniając sytuację wniesienia go przed ogłoszeniem upadłości i po nim), następnie zaś do realizacji tego uprawnienia w trybie zgłoszenia wierzytelności, w kontekście występujących w tych sytuacjach problemów procesowych.

W przypadku gdy postępowanie cywilne ze skargi pauliańskiej jest w toku w dacie ogłoszenia upadłości, podlega ono obligatoryjnemu zawieszeniu zgodnie z art. 174 § 1 pkt 4 *in fine* k.p.c. Zgodnie natomiast z art. 145 ust. 1 p.u.n.: „Postępowanie sądowe lub administracyjne w sprawie wszczętej przeciwko upadłemu przed dniem ogłoszenia upadłości o wierzytelność, która podlega zgłoszeniu do masy upadłości,

⁶⁸ Głosa A. Jakubeckiego do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 2006 r., III CZP 2/06, OSP 2008, z. 6, s. 479.

o ile odrębna ustawa nie stanowi inaczej, może być podjęte przeciwko syndykowi tylko w przypadku, gdy w postępowaniu upadłościowym wierzytelność ta po wyczerpaniu trybu określonego ustawą nie zostanie umieszczona na liście wierzytelności”. Zatem zakładając, że *actio pauliana* stanowi wierzytelność upadłościową, wierzyciel, który wystąpił z powództwem przed ogłoszeniem upadłości, powinien wyczerpać tryb zgłoszenia wierzytelności, a dopiero w przypadku nieuznania tak zgłoszonej skargi, może wnosić o podjęcie zawieszzonego postępowania⁶⁹. W przypadku natomiast uznania wierzytelności w postępowaniu upadłościowym, postępowanie procesowe powinno zostać umorzona na podstawie art. 355 § 1 k.p.c. ze względu na zbędność wydania wyroku⁷⁰.

Zakładając natomiast, że pozew zostałby złożony już po ogłoszeniu upadłości osoby trzeciej, wniesienie powództwa powinno zostać potraktowane jako wybranie niewłaściwego trybu postępowania, a pozew powinien zostać przekazany sędziemu komisarzowi do rozpatrzenia jako zgłoszenie wierzytelności, w trybie art. 201 § 2 zd. 1 k.p.c.⁷¹ Ponadto w sytuacji, gdy czynności zaskarżanej skargą pauliańską dokonano przed ogłoszeniem upadłości, nie wydaje się możliwe prowadzenie procesu przeciwko syndykowi jako o wierzytelność w stosunku do masy upadłości. Odmienny pogląd byłby zasadny tylko przy założeniu, że obowiązek upadłego powstaje po ogłoszeniu upadłości, skoro jednak z chwilą ogłoszenia upadłości upadły traci zarząd swoim majątkiem i możliwość rozporządzania nim, założenie takie nie wydaje się zasadne⁷². Nawet przyjmując, że zobowiązanie upadłego mające swoją podstawę w przepisach o *actio pauliana* powstaje po ogłoszeniu upadłości, to należy pamiętać, że ma ono swoją podstawę przede wszystkim w czynności prawnej dokonanej przez upadłego — co stanowi argument przeciwko przyjęciu, że skarga pauliańska może być wierzytelnością do masy upadłości (te wiązane są ze zdarzeniami powstałymi po ogłoszeniu upadłości). Potwierdza takie stanowisko pogląd, że wierzytelność do masy upadłości nie może być w ogóle oparta na tytule pochodzącym od upadłego⁷³. Natomiast zakładając, że skarga ta jest wierzytelnością do masy upadłości, należałoby uznać, że podlega ona zaspokojeniu w pierwszej kategorii zgodnie z art. 342 ust. 1 pkt 1 p.u.n. jako „koszty postępowania upadłościowego, przypadające za czas po ogłoszeniu upadłości należności alimentacyjne oraz renty za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci oraz z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę, należności z tytułu bezpodstaw-

⁶⁹ A. Jakubecki (w): *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, pod red. H. Doleckiego, T. Wiśniewskiego, Warszawa 2013, s. 587 i n.

⁷⁰ *Ibidem*, s. 646.

⁷¹ S. Cieślak: *Wpływ postępowania upadłościowego na postępowania w sprawach gospodarczych*, Palestra 2008, z. 9–10, s. 18 i n.

⁷² Por. art. 57 oraz 75 p.u.n.

⁷³ S. Gurgul: *Prawo...*, *op. cit.*, s. 652 i n., przy czym sformułowanie „tytuł pochodzący od upadłego” należałoby tutaj interpretować, włączając w jego zakres te czynności dokonane przez upadłego, które mogą stanowić podstawę do powstania/konkretyzacji jego obowiązków.

nego wzbogacenia masy upadłości, należności z zawartych przez upadłego przed ogłoszeniem upadłości umów, których wykonania zażądał syndyk, należności powstałe z czynności syndyka albo zarządcy oraz należności, które powstały z czynności upadłego dokonanych po ogłoszeniu upadłości, niewymagających zgody nadzorca sądowego lub dokonanych za jego zgodą” — tymczasem trudno byłoby znaleźć w powyższym katalogu odpowiednie dla tego celu pojęcie⁷⁴. O sposobie zaspokajania wierzytelności również w kontekście odpowiedniej kategorii w rozumieniu art. 342 p.u.n. będzie jeszcze mowa poniżej.

Wymaga również uwagi kwestia zgłoszenia skargi pauliańskiej w postępowaniu upadłościowym. Zgłaszając ją jako wierzytelność w trybie art. 236 p.u.n., wierzyciel powinien podać w zgłoszeniu informacje wskazane w art. 240 p.u.n.⁷⁵, przy czym wydaje się, że obligatoryjne będzie w takiej sytuacji przeprowadzenie postępowania dowodowego w zakresie przesłanek skargi, o co syndyk powinien zwrócić się do sędziego komisarza (konieczność ustalenia okoliczności sprawy wydaje się tutaj oczywista, zaś brzmienie art. 218 p.u.n. wskazuje, że syndyk ma taki obowiązek)⁷⁶. W kontekście realizacji skargi pauliańskiej w trybie zgłoszenia wierzytelności należy zwrócić szczególną uwagę na wywołujące wątpliwości co do prawidłowości wyboru tego trybu problemy praktyczne, takie jak: nieuzyskanie wyroku prawno–kształtującego, rozpatrzenie sprawy przez sąd niewłaściwy oraz brak, jak się wydaje, powągu rzeczy osądzonej.

W postępowaniu cywilnym uznanie czynności prawnej dokonanej z pokrzywdzeniem wierzyciela za bezskuteczną następuje w procesie o ukształtowanie stosunku prawnego. Orzeczenie ma charakter konstytutywny⁷⁷, a uznanie czynności prawnej za bezskuteczną skutkuje uchYLENIEM względem osoby chronionej przez prawo, tj. wierzyciela, niekorzystnych dla niego skutków tej czynności⁷⁸, przy czym wyrok konkretyzuje uprawnienie wierzyciela, a tym samym i obowiązek osoby trzeciej. Tymczasem uznanie wierzytelności zgłoszonej w postępowaniu upadłościowym nie następuje w ogóle w formie orzeczenia, a w formie czynności technicznej polegającej na umieszczeniu wierzytelności na liście wierzytelności. Powstaje tutaj pytanie, czy uznanie wierzytelności, bez wydania w takiej sprawie konstytutywnego orzeczenia prawno–kształtującego, jest wystarczające dla uzyskania zaspokojenia przez wierzyciela pauliańskiego. Wprawdzie na gruncie przedstawionych rozważań dotyczących możliwości uznania uprawnień wierzyciela pauliańskiego za wierzytelność upadłościową nie ma podstaw do stwierdzenia, że dodatkowo jest

⁷⁴ Rozważać można ewentualnie pojęcie „należności z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia masy upadłości”, jednak ze względu na odrzucenie przez polską doktrynę uzasadnienia odpowiedzialności osoby trzeciej jej bezpodstawnym wzbogaceniem, wydaje się to jednak zbyt daleko idące.

⁷⁵ Zob. przyp. 18.

⁷⁶ Por. uwagi dotyczące art. 218 oraz dawnego art. 243 ust. 2 p.u.n. w: M. Strus–Wołos: *Uprawnienia...*, *op. cit.*, s. 157 i n.

⁷⁷ Z. Radwański, A. Olejniczak: *Zobowiązania...*, *op. cit.*, s. 37.

⁷⁸ M. Pyziak–Szafnicka: *Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika*, Warszawa 1995, s. 165.

on obciążony obowiązkiem uzyskania określonego orzeczenia sądu cywilnego, jednak samo zgłoszenie i uznanie wierzytelności nie spełnia wymogu dotyczącego sposobu zaskarżenia czynności ustanowionej w art. 531 § 1 k.c.

Wątpliwości budzi także fakt, że co do zasady w postępowaniu upadłościowym skargi nie rozstrzyga sąd, a syndyk, albo po zgłoszeniu sprzeciwu sędzia komisarz, pełniący w postępowaniu upadłościowym głównie funkcje nadzorcze w stosunku do syndyka. Zatem tylko i dopiero w przypadku odmowy uwzględnienia sprzeciwu przez sędziego komisarza, skargę rozpatrywałby sąd (przy czym jego rozstrzygnięcie nie podlega zaskarżeniu). Trzeba jednak podkreślić, że zawsze byłby to sąd rejonowy (jako instancja odwoławcza w stosunku do sędziego komisarza)⁷⁹ — nawet jeśli wartość przedmiotu sporu wskazywałaby na właściwość sądu okręgowego.

Wyrok stwierdzający bezskuteczność czynności prawnej w myśl przepisów o skardze pauliańskiej korzysta z powagi rzeczy osądzonej i jest wiążący dla podmiotów wskazanych w art. 365 § 1 k.p.c. Natomiast ani uznanie, ani odmowa uznania zgłoszonej wierzytelności nie korzystają z powagi rzeczy osądzonej na podstawie art. 366 k.p.c. (konsekwencją istnienia powagi rzeczy osądzonej jest brak możliwości skutecznego wszczęcia kolejnego postępowania między tymi samymi stronami i w tym samym przedmiocie)⁸⁰. Odmowa uznania wierzytelności ma skutek podobny do powagi rzeczy osądzonej tylko w danym postępowaniu upadłościowym — wierzyciel nie może ponownie zgłosić wierzytelności, powołując się na te same podstawy faktyczne jej istnienia. Może natomiast wytoczyć o taką wierzytelność powództwo i dochodzić jej w procesie cywilnym (po zakończeniu postępowania upadłościowego lub w jego trakcie, o ile przed ogłoszeniem upadłości o taką wierzytelność toczyło się już postępowanie procesowe).

Podsumowując, trzeba zauważyć, że już ze względu na te jedynie zasygnalizowane powyżej problemy, możliwe byłoby — zwłaszcza w kontekście wątpliwości co do charakteru prawnego *actio pauliana* — wskazywanie jako trybu właściwego dla realizacji skargi pauliańskiej trybu procesowego. Trzeba jednak pamiętać o *ratio legis* instytucji, jakim jest ochrona wierzyciela przed działaniami nielojalnego dłużnika. W kontekście tego celu błędne i pozbawiające znaczenia art. 527 k.c. byłoby odesłanie wierzyciela na drogę długotrwałego procesu cywilnego (przyjmując, że może się on toczyć), w sytuacji gdy postępowanie to może na przykład ulec zawieszeniu, podczas gdy w tym samym czasie spieniężana byłaby masa upadłości wraz ze składnikiem, z którego wierzyciel chciałby dochodzić zaspokojenia. Ponadto, postępowanie upadłościowe nie może zostać zawieszona⁸¹, zatem po spieniężeniu masy upadłości mogłaby ona zostać w całości wykorzystana na zaspokojenie wierzycieli upadłościowych, co uniemożliwiłoby zaspokojenie wierzyciela pauliańskiego.

⁷⁹ Art. 18 zd. 2 w zw. z art. 149 ust. 1 p.u.n. oraz art. 222 ust. 1 w zw. z art. 259 ust. 2 p.u.n.

⁸⁰ K. Piasecki: *Wyroki sądów pierwszej instancji, sądów apelacyjnych oraz Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych, handlowych i gospodarczych*, Warszawa 2007, s. 136 i n.

⁸¹ Por. art. 229 p.u.n.

Zatem wskazanie jako właściwego dla realizacji uprawnienia ze skargi pauliańskiej w przypadku upadłości likwidacyjnej osoby trzeciej trybu procesu cywilnego nie jest prawidłowe, gdyż pozbawiłoby w danych okolicznościach instytucję *actio pauliana* jakiegokolwiek praktycznego znaczenia.

7. PIERWSZEŃSTWO ZASPOKOJENIA WIERZycIELA PAULIAŃSKIEGO A UPADŁOŚĆ OSOBY TRZECIEJ

Pokrótce należy się również odnieść do kwestii, czy, a jeśli tak, to w jaki sposób, może być w postępowaniu upadłościowym realizowane wynikające z art. 532 k.c. uprawnienie wierzyciela pauliańskiego do uzyskania zaspokojenia z przedmiotu bezskutecznej czynności prawnej z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej.

Nie wydaje się prawidłowe oparcie się w tym zakresie wyłącznie na normie zawartej w art. 532 k.c., bez odniesienia się do przepisów prawa upadłościowego. Trzeba jednak mieć na uwadze, że brak jest we wskazanym zakresie regulacji, którą można byłoby wprost i bez zastrzeżeń zastosować w omawianej sytuacji. Ponadto istotne znaczenie ma status osoby trzeciej — upadłego, który nie jest dłużnikiem, ale jedynie obowiązany do znoszenia egzekucji ze składnika swojego majątku nabytego na podstawie bezskutecznej względem wierzyciela czynności prawnej. Należy wyraźnie odróżnić sytuacje prawne wierzyciela pauliańskiego i wierzycieli upadłościowych mających prawo do zaspokojenia z całej masy upadłości, ze względu na fakt, że względem tego wierzyciela upadły odpowiada tylko określonym składnikiem masy. Sytuacja ta jest zatem faktycznie podobna raczej do sytuacji wierzycieli rzeczowych upadłego. Natomiast wierzyciele, których wierzytelności zostały przed ogłoszeniem upadłości w określony sposób zabezpieczone, korzystają z tzw. prawa odrębności, wyrażającego się w pierwszeństwie zaspokojenia przed pozostałymi wierzycielami upadłego⁸². Pamiętać trzeba i o ograniczeniach prawa odrębności określonych w art. 346 ust. 1 p.u.n., których omawianie nie jest w tym miejscu konieczne⁸³. Należy tutaj jednak podkreślić, że przyjęcie możliwości stosowania do wierzytelności pauliańskiej tzw. prawa odrębności prowadziłoby do zastosowania przez analogię przepisu o charakterze wyjątku, co nie jest uznawane

⁸² M. Strus-Wołos: *Uprawnienia...*, *op. cit.*, s. 223.

⁸³ Zgodnie z art. 346 ust. 1 p.u.n.: „W razie sprzedaży nieruchomości, prawa użytkownictwa wieczystego, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu lub statku morskiego wpisanego do rejestru okrętowego, przed zaspokojeniem wierzytelności zabezpieczonych hipoteką albo hipoteką morską oraz innych praw, w tym praw i roszczeń osobistych, które ciążyły na przedmiocie sprzedaży i które w wyniku sprzedaży wygasły, zaspokajają się należności alimentacyjne w zakresie wskazanym w art. 343 ust. 2 oraz przypadające za czas po ogłoszeniu upadłości renty za wywołanie choroby, niezdolności do pracy, kalectwa lub śmierci i renty z tytułu zamiany uprawnień objętych treścią prawa dożywocia na dożywotnią rentę, jak też wynagrodzenia za pracę pracowników wykonujących pracę na nieruchomości, statku lub w lokalu za okres ostatnich trzech miesięcy przed sprzedażą, jednakże tylko do wysokości trzykrotnego minimalnego wynagrodzenia za pracę”.

za dopuszczalne⁸⁴. Wobec istotnej odmienności sytuacji prawnej wierzyciela pauliańskiego oraz wierzycieli osobistych upadłego i ze względu na cel instytucji skargi pauliańskiej, tj. umożliwienie wierzycielowi uzyskania zaspokojenia tylko z przedmiotu bezskutecznej względem niego czynności prawnej, jaki wszedł do majątku osoby trzeciej, zasadne byłoby wprowadzenie przez ustawodawcę możliwości odpowiedniego stosowania art. 345 oraz 346 p.u.n. również do zaspokajania pretensji wierzyciela pauliańskiego. Wprowadzenie we wskazanym zakresie odpowiednich zmian umożliwiłoby osiągnięcie celu skargi pauliańskiej, a jednocześnie pozwoliłoby na jednakowe traktowanie podmiotów znajdujących się w podobnych sytuacjach faktycznych (ustalając, że wyróżnikiem podobieństwa sytuacji faktycznych jest tutaj wynikające z odrębnych przepisów uprawnienie do uzyskania zaspokojenia z określonych składników majątku z pierwszeństwem przed innymi wierzycielami ich właściciela).

Należy jednak zauważyć, że w obecnym stanie prawnym nie ma podstaw do przyjęcia, że wierzyciel pauliański uprawniony jest do uzyskania zaspokojenia z przedmiotu bezskutecznej czynności prawnej z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej, analogicznie do wierzycieli rzeczowych upadłego. Zatem, pomimo znaczących odrębności w zakresie sytuacji prawnej wierzyciela pauliańskiego oraz wierzycieli upadłego (które to odrębności są szczególnie widoczne, jeśli wziąć pod uwagę status tych wierzycieli przed ogłoszeniem upadłości osoby trzeciej — dłużnika), należałoby przyjąć, że wierzyciel pauliański uzyskuje zaspokojenie w trybie podziału funduszów masy upadłości — a to ze względu na fakt, iż normy prawa upadłościowego regulujące zasady zaspokajania wierzycieli stanowią przepis szczególnie względem art. 532 k.c.⁸⁵

Należy jednak wskazać na potrzebę uregulowania sposobu zaspokajania wierzyciela pauliańskiego z majątku upadłego — osoby trzeciej, tak aby możliwe było stosowanie wprost lub odpowiednio tzw. prawa odrębności. Byłoby to celowe przede wszystkim z tego powodu, że sytuacja prawna tego wierzyciela jest jednak odmienna od sytuacji wierzycieli upadłego (zwłaszcza w kontekście *ratio legis* instytucji). Ponadto jeżeli przyjąć, że wierzyciel pauliański powinien zostać zaspokojony na takich samych zasadach jak pozostali wierzyciele, to jego wierzytelność można zakwalifikować dopiero do kategorii czwartej, jako inne należności. Uwzględniając zatem pierwszeństwo wierzytelności do masy upadłości oraz wierzytelności uprzywilejowanych, jest wielce prawdopodobne, że masa upadłości wraz z przedmiotem bezskutecznej czynności prawnej zostanie wyczerpana w całości na zaspokojenie wierzycieli z wcześniejszych kategorii, co z kolei znowu godzi w istotę instytucji skargi pauliańskiej.

⁸⁴ Chociaż rozwiązanie takie pojawiło się w praktyce w sprawie toczącej się przed Sądem Rejonowym dla Krakowa Śródmieścia w Krakowie sygn. VIII GU p 2/09/S.

⁸⁵ R. Adamus: *Kilka uwag o zasadzie pierwszeństwa zaspokojenia wierzyciela na podstawie art. 532 k.c.*, *Monitor Prawniczy* 2013, nr 15, s. 802 i n.

Z uwagi na wskazane okoliczności zasadny jest postulat, aby zgodnie z *ratio legis* instytucji wierzyciel pauliański był w postępowaniu upadłościowym zaspokajany co do zasady przed pozostałymi wierzycielami. Wskazane byłoby uregulowanie przez ustawodawcę tej kwestii poprzez odesłanie do odpowiedniego stosowania do trybu zaspokajania wierzyciela pauliańskiego przepisów dotyczących wierzycieli rzeczowych, czyli tzw. prawa odrębności.

8. WNIOSKI

Na gruncie powyższych rozważań zasadne jest przyjęcie, że wierzyciel w rozumieniu art. 527 k.c. powinien w przypadku ogłoszenia upadłości likwidacyjnej osoby trzeciej zgłosić skargę pauliańską w trybie postępowania upadłościowego jako wierzytelność upadłościową.

Chociaż w obecnym stanie prawnym nie jest oczywista możliwość dochodzenia uprawnienia ze skargi pauliańskiej w tym trybie, to odmowa jego stosowania prowadziłaby do nieuzasadnionej dyskryminacji wierzycieli pauliańskich oraz bezpodstawnego uprzywilejowania wierzycieli upadłościowych, którzy mogliby uzyskać zaspokojenie swoich roszczeń także z przedmiotu bezskutecznej czynności prawnej. Sytuacja wierzyciela pauliańskiego nie powinna być traktowana jako wyjątek od zasady równości przede wszystkim ze względu na cele skargi pauliańskiej i postępowania upadłościowego, tj. zapewnienie ochrony interesów wierzycieli w przypadku niewypłacalności dłużników. Wprawdzie osoba trzecia — upadły nie jest dłużnikiem wierzyciela pauliańskiego, jednak nie oznacza to, że uzyskana przez niego z pokrzywdzeniem tego wierzyciela korzyść powinna być przeznaczona na zaspokojenie wierzycieli upadłościowych z wyłączeniem wierzyciela pauliańskiego. Przeciwno takiemu traktowaniu wierzyciela pauliańskiego przemawiają przede wszystkim reguły słuszności i sprawiedliwości — brak jest podstaw do przyjęcia, że korzyść uzyskana w wyniku działań nielojalnych i zmierzających do pokrzywdzenia wierzyciela, albo w ogóle nieodpłatnie, powinna zostać przeznaczona wyłącznie na cele osoby trzeciej, tj. zaspokojenie jej wierzycieli. Sytuacja zarówno wierzycieli upadłego, jak i wierzyciela pauliańskiego jest bowiem podobna — wszystkie te podmioty ponoszą konsekwencje niewypłacalności swoich dłużników. Ponadto nagminne będą sytuacje, gdy niewypłacalność dłużnika w rozumieniu art. 527 k.c. będzie stanem, do którego dłużnik ten doprowadził celowo, a nawet w porozumieniu z osobą trzecią. Takie okoliczności tym bardziej sprzeciwiałyby się odmówieniu wierzycielowi pauliańskiemu prawa realizowania jego uprawnienia w sposób umożliwiający faktyczne uzyskanie zaspokojenia, tj. w trybie zgłoszenia wierzytelności.

Przyjmując za prawidłowe traktowanie skargi pauliańskiej jako wierzytelności upadłościowej i dopuszczając możliwość dochodzenia jej w trybie zgłoszenia wie-

rzytelności, jak najbardziej zasadny jest jednak — w świetle licznych wątpliwości, pojawiających się na tym tle, z których powyżej zasygnalizowane zostały jedynie najważniejsze, oraz dla uniknięcia ewentualnych rozbieżności, mogących pojawiać się w praktyce — postulat uregulowania tej kwestii przez ustawodawcę.

MARTA STROJEWSKA

ACTIO PAULIANA IN CASE OF DECLARATION OF BANKRUPTCY INVOLVING LIQUIDATION OF THE ASSETS OF A THIRD PERSON

S u m m a r y

The creditor can obtain the protection of his receivable by participating in the bankruptcy proceedings or instituting the civil proceedings on the basis of actio pauliana. Both the Civil Code and the Bankruptcy and Rehabilitation Law do not determine appropriate proceedings in a situation when the third person in the meaning of the Civil Code (provisions on actio pauliana) is at the same time the debtor in the meaning of the Bankruptcy and Rehabilitation Law (declaration of bankruptcy involving liquidation of debtor's assets). The article deals with this issue by answering the questions about the definition of the claim in the bankruptcy proceedings and the legal nature of actio pauliana. Moreover, some practical issues resulting from the conclusion that actio pauliana can be filed as the claim in the bankruptcy proceedings (i.e. ensuring the real protection of the debt, orders in which creditors are satisfied) are discussed. In conclusion, an amendment of the Bankruptcy and Rehabilitation Law is proposed in order to provide the debtor with a clear solutions and a real protection.